

WSTĘP

Prezentowany dziewiąty tom „Gdańskich studiów z dziejów średniowiecza” ponownie przynosi przede wszystkim przegląd badań historyków-mediewistów Polski Północnej.

W tomie dominują artykuły pracowników i doktorantów Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego, ale istotny wkład w jego powstanie wnieśli także badacze z Instytutu Historii Uniwersytetu Szczecińskiego i Instytutu Historii Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku.

Środowisko mediewistów szczecińskich reprezentuje zwłaszcza rozprawa dr hab. Edwarda Rymara, prof. USz, powracająca do dyskusji na temat terytorium *usque in Vurta fluvium*, z którego – wedle kronikarza Thietmara – Mieszko I jako wierny poddany cesarza płacił mu trybut. Dr Dariusz Wybranowski, kontynuując swoje rozległe już badania nad trzynastowiecznym rycerstwem zachodniopomorskim, przedstawia pierwszą część pracy (do 1274 r.) ukazującej mechanizmy kształtowania się świeckiego kręgu wasali biskupa kamińskiego Hermana von Gleichen (1251–1288/89). Warto od razu podnieść, że innemu aspektowi działalności biskupa Hermana von Gleichen – kontaktom jego rodziny i jego samego z zakonami rycerskimi – poświęcił swój artykuł w prezentowanym tomie pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego, dr Marek Smoliński. Rozwinął on wątki podniesione przez D. Wybranowskiego w pracy publikowanej w jednym z wcześniejszych tomów *Gdańskich studiów z dziejów średniowiecza*. Maciej Maciejowski, doktorant w Instytucie Historii Uniwersytetu Szczecińskiego (promotor E. Rymar), w wyniku opublikowania interesującej monografii Tomasza Pietrasa o biskupie krakowskim Janie Muskacie¹, odejść musiał od pierwotnego tematu przygotowywanej przez siebie dysertacji doktorskiej o tym właśnie dostojniku kościelnym. Prezentowany artykuł stanowi pokłosie dotychczasowych zainteresowań autora osobą biskupa, będąc jednocześnie uzupełnieniem uwag T. Pietrasa.

Mediewistów z ośrodka słupskiego reprezentują dr Agnieszka Teterycz-Puzio, dr Jarosław Sochacki i Bronisław Nowacki. A. Teterycz-Puzio, której

¹ T. Pietras, *„Krwawy wilk z pastorałem”*. Biskup krakowski Jan zwany Muskacą, Warszawa 2001.

rozprawa doktorska ukazała się niedawno drukiem², kontynuując swoje zainteresowania zagadnieniami administracyjnymi wczesnośredniowiecznego państwa piastowskiego, podejmuje trud przybliżenia, w oparciu o trzynastowieczne dokumenty, statusu dzielnic mazowieckiej, analizując określenia *Masovia, ducatus, terra, provincia, territorium, districtus, dominium*. J. Sochacki, także na marginesie swojej rozprawy doktorskiej³, prezentuje własne ustalenia w sprawie polsko-czeskiego konfliktu o Śląsk ze schyłku XI w. Z kolei B. Nowak, przygotowujący rozprawę doktorską o rodzie Porajów, przedstawia niezwykle interesujące badania nad codziennym trudem polskiego rycerza późnego średniowiecza doglądania własnych majątków ziemskich, zlokalizowanych w różnych ziemiach i w znacznej od siebie odległości. Bohaterem jego uwag jest sędzia kaliski (1406–1419) Jakuba Jakka z Wilczyna. Od razu trzeba zasygnalizować, że do rodzinnego kręgu sędziego Jakuba marginalnie, ale w ważnym szczególe, nawiązuje jeden z publikowanych w tomie przez dr Sobiesława Szybkowskiego dokumentów sądu ziemskiego dobrzyńskiego. W komentarzu od autorskim wydawca dochodzi bowiem do wniosku, że żoną dobrzynianina Henryka (Andrzeja) z Radomina była Dorota z Wilczyna, najpewniej córka Jakuba.

Środowisko gdańskie reprezentuje przede wszystkim artykuł dr hab. Krzysztofa Macieja Kowalskiego, prof. UG, który w oparciu o krzyżackie inwentarze z 1416 i 1422 r. podjął się trudu szczegółowego odtworzenia wyposażenia kościoła zamku gniewskiego w początkach XV w. Dr hab. Wiesław Długokęcki, prof. UG, publikuje pierwszy bodaj w dziejach zarówno Pomorza jak i Polski list w sprawie pracy nurka, mającego poszukiwać zatopionych kosztowności. Jest to jednak tylko margines sprawy daleko ważniejszej, a mianowicie kulis wejścia strony polskiej w posiadanie m.in. Malborka w okresie wojny trzynastoletniej. Artykuł źródłowy dr Beaty Możejko (część I) przypomina, że Gdańsk był miastem nadmorskim, a jego kupcy już w okresie średniowiecza zeglowali po wszystkich

² A. Teterycz-Puzio, *Geneza województwa sandomierskiego. Terytorium i miejsce w strukturze państwa polskiego w średniowieczu*, Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku. Studia i Rozprawy nr 3, Słupsk 2001, ss. 220.

³ Dr J. Sochacki w grudniu 2001 r. obronił w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego dysertację doktorską pt. *Stosunki prawnopubliczne między państwem Piastów a Cesarstwem Rzymskim w latach 1032–1102*, napisaną pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Jerzego Hauzińskiego, a zrecenzowaną przez prof. zw. dr hab. Tomasza Jasińskiego z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i prof. zw. dr hab. Błażeja Śliwińskiego z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego.

znanych wówczas morzach, stając się niekiedy ofiarami morskich rozbójników. Dr Sobiesław Szybkowski, kontynuując swoje zainteresowania późnośredniowiecznymi elitami Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, przedstawia pięć dokumentów sądu ziemskiego drugiej z tych ziem. Tomasz Rembalski, doktorant IH UG, przygotowujący pod kierunkiem Błażeja Śliwińskiego rozprawę o średniowiecznym osadnictwem na terenie obecnego miasta Gdyni, publikuje dokument z początku XV wieku w sprawie Witołmina (dziś jednej z gdyńskich dzielnic). Ciekawostką tego dyplomu jest stan jego zachowania: w złożoną niegdyś we czworo kartę wgrzyzły się najgorsze użytkowniczkowe zbiorów archiwalnych, czyli myszy, utrudniając odczyt szczegółów owego dyplomu. Nawet jednak pozostające w takim stanie źródło warte jest publikacji, jak bowiem wynika z badań T. Rembalskiego jeszcze w czasie II wojny światowej (konkretnie w 1940 r.) istniał drugi dokument poświęcony tej transakcji, którego dziś nie udało się już odszukać. Publikacja uprzedza więc dokończenie dzieła zniszczenia ocalałych fragmentów historii tak przez gryzonie jak i przez ludzi.

Debiutem naukowym jest rozprawa Agnieszki Rusakiewicz, poświęcona najstarszym godłom książąt wschodniopomorskich. Artykuł stanowi przysposobioną na potrzeby niniejszej publikacji wersję rozprawy magisterskiej, napisanej pod kierunkiem B. Śliwińskiego i obronionej w 2002 roku w IH UG. Mgr A. Rusakiewicz w ramach Studium Doktoranckiego IH UG rozpoczęła przygotowania do opracowania tematu początków sfragistyki i heraldyki miast w państwie Zakonu Krzyżackiego w XIII–XV w.

Dwie ostatnie prace historyków gdańskich dotyczą dziejów Pomorza Środkowego. B. Śliwiński, konfrontując sądy badaczy z nieodległych lat siedemdziesiątych XX w. z najnowszymi ustaleniami historiografii dochodzi do wniosku, że przyjmowany dość powszechnie pogląd o przynależności ziemi słupskiej do księstwa sławieńskiego w XII i w początkach XIII w. nie ma dziś żadnych źródłowych przesłanek. Zgłasza w związku z tym hipotezę, że ziemia słupska od chwili podboju Pomorza przez Bolesława Krzywoustego dzieliła losy Pomorza Wschodniego, była więc de facto do 1227 r. częścią państwa bezpośrednio rządzonego przez książąt krakowskich. Z kolei późniejszymi losami ziemi sławieńskiej zajął się Arkadiusz Bugaj, doktorant IH UG, przygotowujący monografię czołowego możnowładcy wschodniopomorskiego początków XIV w., Piotra Święcy z Nowego. Wbrew jednoznacznej opinii dotychczasowej historiografii A. Bugaj stara się wykazać, że w 1316 r. książęta wołogojscy wykupili z rak margrabiów brandenburskich tylko ziemię słupską, nie zaś słupsko-sławieńską. Opanowanie ziemi sławieńskiej przez tych książąt kładzie dopiero na 1319 r., po ostatecznym wygaśnięciu dynastii brandenburskich Askańczyków.

Wspomogło historyków północnopolskich w tworzeniu niniejszego tomu grono badaczy z innych ośrodków naukowych. Dr Zofia Wilk-Woś, absolwentka studium doktoranckiego Uniwersytetu Łódzkiego, publikuje odprysk rozprawy doktorskiej przybliżający nie tylko fragment dziejów średniowiecznych podgdańskich osad w XV w. (dziś będących już dzielnicami miasta Gdańska), ale także przedstawiający ówczesne stosunki gdańszczan i Zakonu Krzyżackiego ze zwierzchnikiem diecezji włocławskiej, obejmującej obszar Pomorza Gdańskiego⁴. Wspierający nas od lat swoimi pracami prof. dr hab. Joachim Zdrenka z Instytutu Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego zechciał przekazać do druku wszystkim ważny przyczynek do działań dyplomacji w przededniu Grunwaldu, mianowicie dokument księcia szczecińskiego Świętobora I z 1409 r., dotyczący planowanego rozejmu pomorsko-polskiego. Dr hab. Stanisław A. Sroka i dr Przemysław Nowak⁵ z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie zechcieli zaprezentować uwagi o krzyżackim traktacie medycznym z początków XV w. z zakresu hodowli a przede wszystkim leczenia koni. Jak podkreślają autorzy, traktat ten był wprawdzie kompilacją dzieł wcześniejszych, niemniej świadczył o wysokiej wiedzy krzyżackich weterynarzy. Gerard Kucharski, doktorant Uniwersytetu Poznańskiego, goszczący już na łamach poprzednich tomów *Gdańskich studiów* jako autor artykułów o charakterze źródłowym, tym razem podjął się przedstawienia interesującego i wielce skomplikowanego tematu początków rządów na Kujawach księcia Kazimierza, młodszego syna Konrada Mazowieckiego. Brak naukowej biografii Kazimierza (a przecież także i innych książąt polskich) mediewiści odczuwają od dawna, publikowany artykuł stanowi fragment szerszych badań autora w tym zakresie.

W dziale polemiki trwa dyskusja o pochodzeniu terminu „szlachta” między językoznawcą, prof. dr hab. Tomaszem Czarneckim z Instytutu Germanistyki Uniwersytetu Gdańskiego, a historykiem dr hab. Ambrozym Boguckim. Publikujemy drugą część odpowiedzi T. Czarneckiego (pierwszą zamieściliśmy w poprzednim numerze) oraz odpowiedź A. Boguckiego.

⁴ Dr Z. Wilk-Woś w 2002 r. obroniła dysertację *Władysław z Oporowa (ok. 1395–1453) podkanclerzy królewski, biskup włocławski i arcybiskup gnieźnieński*, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Szymczaka w Katedrze Historii Polski Średniowiecznej Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

⁵ Dr Przemysław Nowak w 2002 r. obronił dysertację *Traktaty międzypaństwowe Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w XV wieku*, przygotowaną pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Szczura z Instytutu Historii UJ.